

# ŞÜPHELİ ALACAKLARA KARŞILIK AYRILMASI

Zeliha GÜNDOĞDU <sup>(\*)</sup>

## I - GİRİŞ

Şüpheli alacak; tahsil edilmesi şüpheli hale gelen, fakat tahsil olanağı tamamen ortadan kalkmayan bu nedenle de "değersiz alacak" olarak addedilmeyen alacaklardır. Bu alacakların değerlendirme günü itibariyle tahsil olanağı yoktur. Vergi Usul Kanunu'nun 323' üncü maddesine göre; ticari ve zirai kazançla ilgili olan ve vadesi geldiği halde ödenmediği için dava veya icra safhasında bulunan veya protesto yoluyla yahut yazılı olarak bir defadan fazla istenildiği halde borçlusu tarafından ödenmemiş alacaklar, şüpheli ticari alacak olarak değerlendirilecektir.

Ülkemizde mal ve hizmet alışverişlerinin karşılıkları genellikle vadeli çekle, senetle veya diğer borç ödeme araçlarıyla ödenmektedir. Alacağını ileri vadeli araçlarla tahsil etmek zorunda olan mükelleflerimiz ise alacaklarını tahsil ederlerken bazı zorluklarla karşılaşmaktadırlar. Ülkemizde gerek büyük gerekse küçük hemen hemen bütün mükellefler tahsilat sorunu yaşamaktadırlar. Yaşanan tahsilat sorunu neticesinde hemen hemen tüm mükelleflerimizin bazı alacaklarının tahsilatı şüpheli hale gelmektedir. Şüpheli alacakların değerlendirilmesi ve bu alacaklara karşılık ayrılması ise dönem sonunda yapılmaktadır. Makalemizde şüpheli alacağın ne olduğu, karşılaşılan özellikli durumlar, şüpheli ticari alacak için karşılık ayrılmasının koşulları ayrıntılı olarak anlatılacaktır. Daha sonra bir örnek verilerek bu örneğin muhasebe kayıtları yapılacaktır.

## II. ŞÜPHELİ TİCARİ ALACAKLAR

Vergi Usul Kanunu'nun 323. maddesi aşağıdaki gibidir:

*"Ticari ve zirai kazancın elde edilmesi ve idame ettirilmesi ile ilgili olmak şartıyla;*

*1. Dava veya icra safhasında bulunan alacaklar;*

*2. Yapılan protestoya veya yazı ile bir defadan fazla istenilmesine rağmen borçlu tarafından ödenmemiş bulunan dava ve icra takibine değmeyecek derecede küçük alacaklar;*

*Şüpheli alacaklar sayılır.*

*Yukarıda yazılı şüpheli alacaklar için değerlendirme gününün tasarruf değerine göre pasifte karşılık ayrılabilir.*

*Bu karşılığın hangi alacaklara ait olduğu karşılık hesabında gösterilir. Teminatlı alacaklarda bu karşılık teminattan geri kalan miktara inhisar eder.*

*Şüpheli alacakların sonradan tahsil edilen miktarları tahsil edildikleri dönemde kar-zarar hesabına intikal ettirilir."*

### A. Şüpheli Ticari Alacak Karşılığı Ayrılmasının Koşulları

Şüpheli hale gelen alacaklar için değerlendirme günü itibariyle karşılık ayırma şartlarının bulunup bulunmadığına bakılarak, şartların gerçekleşmesi halinde karşılık ayrılabilir. Herhangi bir alacağın değerlendirme günü itibariyle şüpheli hale geldiği-

(\*) Vergi Denetmen Yrd.

nin kabulü ve karşılık uygulamasına konu edilebilmesi için aşağıda belirtilen şartların oluşması gerekmektedir.

### 1. Alacak Ticari Veya Zirai Kazancın Elde Edilmesi ve İdame Ettirilmesi ile İlgili Olmalıdır.

Şüpheli ticari alacak karşılığı ayırabilmek için öncelikle karşılık ayrılmak suretiyle zarar yazılacak alacağın, ticari veya zirai kazancın elde edilmesi ve idame ettirilmesi ile ilgili olması gerekmektedir.

Alacağın ticari ve zirai kazancın elde edilmesi ve idame ettirilmesi ile ilgili olmasından kastedilen şüpheli ticari alacak karşılığı ayrılacak alacakların; işletmenin faaliyet konusuna göre mal satışı veya hizmet ifasından kaynaklanan alacaklar olması ve tahsil edilmediği halde daha önce hasılat hesaplarıyla ilişkilendirilmiş olmasıdır. Dolayısıyla özünde gerçek bir mal teslimi veya hizmet ifası içermeyen şahsi alacaklar, kefaletten kaynaklanan alacaklar, hatır senetlerinden kaynaklanan alacaklar şüpheli hale gelseler bile karşılık uygulamasına konu edilemezler.

Hasılatın henüz alacak aşamasında iken kârın hesaplanmasında dikkate alınmış olması, sonradan bunların tahsilinin şüpheli hale gelmesi durumunda, dönem kârı fazla hesaplanmış olacaktır. Bu durumun giderilmesi için alacağın işletmeye girme olasılığının kaybolduğu anda zarar yazılması zorunludur. Vergi Usul Kanunu'nda bu durum için şüpheli ticari alacak karşılığı ayrılması öngörülmüş ve düzenlenmiştir.

Maliye Bakanlığı'nın da konuya yaklaşımı bu yöndedir. Nitekim; 323' üncü maddede değişiklik yapan 2365 sayılı kanunun gerekçesinde de; *"karşılık ayrılmak suretiyle, zarara intikal ettirilecek alacağın ticari ve zirai faaliyetin elde edilmesi veya idamesi ile ilgili olması, diğer bir ifade ile alacağın daha önce hasılat hesaplarına intikal ettirilmiş bulunması gerekmektedir. Buna rağmen, özel alacaklarını tahsil edemeyen bazı tacirlerin bunları ticari defterlerine ithal edip, sonradan karşılık ayırmak suretiyle matrahlarını düşürdükleri görülmektedir. Bu konudaki vergi kaybını ve ihtilafları önlemek için,*

*karşılık ayrılacak alacağın ticari veya zirai kazancın elde edilmesi veya idamesi ile ilgili olması şartının madde metninde sarih şekilde belirtilmesi uygun görülmüştür."* şeklindeki ifadelerle yer verilmek suretiyle; daha önce hasılat hesaplarına intikal ettirilmemiş bir alacak üzerinden karşılık ayrılmak suretiyle zarar yazılamayacağı belirtilmiştir.

### 2. Alacak Dava veya İcra Safhasında Bulunmalıdır.

Şüpheli hale gelen alacağın;

- Dava veya icra safhasında olması,
- Alacak miktarının dava ve icra takibine değmeyecek kadar küçük olması durumunda, protesto edilmesine veya yazılı olarak bir defadan fazla istenilmiş olmasına karşın tahsil edilememiş olması gerekir.

Dava veya icra takibine değmeyecek derecede küçük tutarın ne olduğu konusunda bir ölçü vermek pratik olarak mümkün değildir. Bu tutarı her firmanın kendi büyüklükleri içinde değerlendirmek gerekir.

### 3. Şüpheli Ticari Alacak Karşılığı Sadece Bilanço Esasında Defter Tutan Mükellefler Tarafından Ayrılabilir.

Sadece bilanço esasına göre defter tutan ticari ve zirai kazanç sahipleri şüpheli hale gelen alacakları için şüpheli ticari alacak karşılığı ayırabilirler. İşletme hesabına göre defter tutan ticari ve zirai kazanç sahipleri şüpheli hale gelen alacakları için karşılık ayıramazlar. Ayrıca karşılık niteliğinde olabilecek şekilde diğer giderler arasında da gösteremezler.

### 4. Şüpheli Hale Gelen Alacak Teminatsız Olmalı veya Teminat Yetersiz Olmalıdır.

Ticari veya zirai bir alacağın şüpheli hale gelip, karşılık ayrılabilmesi için teminatsız olması gerekir. Teminata bağlı alacakların tahsil edilememeleri söz konusu olmayacağı için şüpheli alacak haline gelmezler. Kısmen teminata bağlı alacaklarda teminata bağlı kısımlarının şüpheli hale gelmeleri söz konusu değildir. Ancak bu alacakların teminatsız kalan kısımlarının şüpheli hale gelmesi mümkündür.

Kısmen teminata bağlı olan alacaklarda, yalnızca teminatsız kalan şüpheli alacak için karşılık ayrılabilir. Örneğin satılan bir malın toplam bedeli 2.000-YTL olsun ve bu satıştan doğan alacağın 500- YTL kısmı teminatlı ise, şüpheli hale gelmenin diğer şartları da mevcut ise sadece 1.500-YTL karşılık ayrılabilir.

Menkul rehni, gayrimenkul ipoteği ve kefalete bağlı alacaklar gibi teminata bağlanmış alacaklar için karşılık ayrılamaz. Ancak, kefalete bağlı alacaklar da aynı teminattan farklı olarak, burada kefil hakkında da takibat yapılmış olması ve takibatın sonuçsuz kalması halinde şüpheli alacak karşılığı ayrılabilir.

Adi ortaklıkta ortaklar, borçlardan şahsen ve müteselsilen sorumludurlar. Ancak borç doğuran işlemin ortaklık adına yapıldığının bilinmesi şarttır. Bu nedenle, adi ortaklıktan olan alacak dolayısıyla karşılık ayrılabilmesi için, ortaklardan her biri adına takibat yapılması gerekir.

### 5. Şüpheli Alacak Karşılığı Alacağın Tasarruf Değerine Göre Ayrılmalıdır

Şüpheli alacaklara karşılık ayırabilmek için şüpheli hale gelen alacağın değerlendirme gününde bu nitelikte olması gerekir. Karşılık, şüpheli alacağın değerlendirme günündeki tasarruf değerine göre ayrılmalıdır. Tasarruf değeri, VUK'un 264.maddesinde, bir iktisadi kıymetin değerlendirme gününde sahibi için arzettiği gerçek değer olarak tanımlanmıştır. Buna göre alacağın kayıtlı değeri ile tasarruf değeri arasındaki fark kadar karşılık ayrılması gerekmektedir.

### 6.Şüpheli Alacak Karşılığı Ait Olduğu Alacağın Muhasebe Kayıtlarında Gösterilmelidir

Şüpheli alacak karşılığı ayrıldığında, ayrılan karşılığın hangi alacağa ait olduğu muhasebe kayıtlarında gösterilmelidir. Ayrıntılı kayıt yapılmadan toplu şekilde ayrılan karşılıkların gider yazılması mümkün değildir.

Şüpheli alacak tahsil edildiği zaman şüpheli alacaklar hesabından çıkarılmak suretiyle bu hesap kapatılır. Ayrılmış olan şüpheli alacak karşılığı ile ilgili

li "128- Şüpheli Alacak Karşılıkları" hesabına borç ve "644- Konusu Kalmayan Karşılıklar" hesabına alacak kaydedilmek suretiyle gelir yazılır.

## III. ŞÜPHELİ ALACAK UYGULAMASINDA ÖZELLİKLİ DURUMLAR

### A. Konkordato Talep Edilen Alacaklar

Konkordato, alacaklıların alacaklarının bir kısmından vazgeçtikleri, borçlunun alacaklıların üçte ikisi tarafından verilen ve bu vazgeçmeyi kabul etmeyen alacaklıları da bağlayan bir anlaşmadır. Konkordato bir dava veya icra takibi değildir. Konkordato talebi, borçlu tarafından yapılmakta ve borçlusu tarafından konkordato anlaşmasıyla sonuçlanan alacak kısmı şüpheli alacak haline gelmediği için bu tür alacaklar için karşılık ayrılamamaktadır. Konkordato, alacağın vazgeçilmeyen kısmını şüpheli hale getirmemekte ve bu kısmın tahsilini de teminata bağlamaktadır.

Konkordato anlaşması sonucunda vazgeçilen alacaklar, alacaklısı için Vergi Usul Kanunu'nun 322. maddesi kapsamında değersiz alacak olarak zarar yazılır, borçlusu içinse vazgeçilen alacak hükümdedir. Değersiz alacak niteliğinde olan konkordato yoluyla vazgeçilen alacaklar için dönem sonunda karşılık ayrılmadan gider olarak dikkate alınması gerekmektedir. Konkordato talebi sonucunda anlaşmaya varılamamış ise karşılık ayrılamaz ve söz konusu alacağın şüpheli hale gelmesi için yasal yolların başlatılması gerekmektedir.

### B. Verilen Sipariş Avanslarının Durumu

Avans; bir mal ya da hizmet almak için, mal veya hizmet almadan önce bu mal veya hizmetin bedeline mahsuben yapılan ödemedir. "Verilen Avans" olarak muhasebe kayıtlarına kaydedilen ödemeler, ticari kazancın elde edilmesi ve idame ettirilmesi ile ilgili olmalıdır. Aksi takdirde avans olarak değil alacak olarak cari hesaba kaydedilir. Yanlış kayıt yapılarak işle ilgili olmayan bir ödemenin de, salt verilen avanslar hesabına kaydedildi diye avans olarak kabul edilmeyeceğinin de göz önünde bulundurulması gerekir. Burada ele alınan husus muvazaadan ari avansların durumudur.

Önceki bölümlerde ayrıntılı olarak açıklandığı üzere, ticari kazancın elde edilmesi ve idame ettirilmesi ile ilgili olarak, daha önce hasılat hesaplarına intikal ettirilmiş olan alacaklar için şüpheli alacaklar karşılığı ayrılabilir. Verilen sipariş avansları ise kasadan veya bankadan yapılan ödemelerdir. Bu ödemelerin hasılat kayıtlarıyla herhangi bir ilişkisi bulunmamaktadır. Bu ödemeler hasılat hesaplarına intikal ettirilmediği için karşılık ayrılmaz. Tahsili şüpheli hale gelen verilen sipariş avansları için karşılık ayırma imkanı tanınmış olsaydı, daha önceden hasılat olarak kaydedilmeyen bir alacak için karşılık ayırmadan dolayı dönem matrahında yersiz bir indirim yol açmış olacaktı.

### C. Tahsil Edilemeyen Katma Değer Vergisi

Satıcının mal veya hizmet satışında, alıcıdan hem mal veya hizmetin bedeli hem de katma değer vergisini tahsil etme hakkı doğmaktadır. Satıştan doğan bu alacağın, 213 sayılı Vergi Usul Kanunu 323. maddesindeki şartların tamamının varlığı ile şüpheli hale gelmesi durumunda katma değer vergisi dahil tutarın tamamı için mi yoksa katma değer vergisi hariç tutar için mi karşılık ayrılacağı hususu uzun süre tartışmalı bir konu olarak vergi hukukunda yerini almıştı. Bu konuda 334 seri Nolu Vergi Usul Kanunu Genel Tebliği yayımlanarak bu tartışmalar giderilmiştir.

334 Seri nolu Vergi Usul Kanunu Genel Tebliği'nde belirtildiği üzere, "Katma Değer Vergisi, ekonomik faaliyetlerin doğal bir sonucu olarak ortaya çıkan ve işletmenin alışları sırasında ödediği doğru- dan doğruya mal tesliminden veya hizmet ifasından kaynaklanan bir alacaktır. Bu itibarla, Katma Değer Vergisinden kaynaklanan alacak için şüpheli alacak karşılığı ayrılabilmesi; 213 sayılı Vergi Usul Kanunu 323. maddesinde yer alan şartların mevcut olması, alacağın ilgili dönem kayıtlarına girmesi ve Katma Değer Vergisi Beyannamelerinde beyan edilmesi halinde mümkün olacaktır." Buna göre mal veya hizmet satışı üzerinden hesaplanan ve tahsil edilemediği halde beyan edilen Katma Değer Vergisi, satıcı açısından alacak niteliğinde olduğu için, yukarıda belirtilen şartların varlığı halinde şüpheli alacak

karşılığı ayrılması mümkün olacaktır.

### D. Yabancı Para Cinsinden Olan Alacaklar

Vergi Usul Kanunu'nda yabancı para cinsinden olan alacaklarla ilgili herhangi bir sınırlama yer almamaktadır. Bu nedenle yabancı para cinsinden olan alacaklar için kanunda yer alan takibat sürecinin işletilmesi şartı ile karşılık ayrılabilir. Öte yandan, yabancı para cinsinden olan alacakların şüpheli hale gelmesi durumunda; değerleme günü itibarıyla oluşan kur farkları da dahil olmak üzere karşılık ayrılabilir.

### E. Aciz Vesikasına Bağlanan Alacaklar

Aciz vesikası, borçlunun borcunu ödeyecek malı olmadığını gösteren bir belgedir. Bu belge ile borçlunun hiçbir zaman borcu ödeyemeyeceği değil, değerleme günü itibarıyla borcun tahsil edilemeyeceği gösterilir. Aciz belgesine dayanan alacaklar daha sonra tahsil imkanı mevcut olan alacaklar olup, değersiz alacak niteliğinde değildir. Aciz vesikasına bağlanan alacaklar, şüpheli alacak olarak kabul edilmekte ve şüpheli alacak karşılığı ayrılabilir.

### F. Holdinglerin İştiraklerinden Olan Ticari Alacakları

Holding şirketlerin kendi iştiraklerinden olan alacakları için, bu alacaklar ticari ilişkilerden kaynaklanıyorsa karşılık ayrılabilir. Çünkü holding şirket ile iştiraki olan şirketler ayrı tüzel kişilikler olup, aralarındaki ilişki ticari kazancın elde edilmesi ve idame ettirilmesi ile ilgilidir. Bu ilişkilerden doğan alacaklar yasal prosedür sonucunda şüpheli hale gelmişse, söz konusu alacak için karşılık ayrılabilir.

Bu konuda bir Danıştay kararı da aynı görüşü onamıştır. Buna göre; holding şirketlerin iştirakleri ile olan ilişkileri ticari nitelikli olduğundan şüpheli alacak karşılığı ayrılabilir.

### G. Kamu Kurum ve Kuruluşlarından Olan Alacaklar

Hazine ve diğer kamu kurum ve kuruluşlarından ve belediyelerden olan ödeme süresi geçtiği halde

ödenmeyen alacaklar için şüpheli alacak karşılığı ayrılıp ayrılamayacağı hususu tartışmalıdır. Bu konuda farklı görüşler mevcuttur.

Bir görüşe göre; kamu kurum ve kuruluşlarından olan alacaklar devletin güvencesi altında olduğu için alacağın tahsil edilmemesi veya zararın oluşması gibi bir durum söz konusu olmayacağı için alacağın şüpheli hale gelmesi mümkün değildir. Bu nedenle kamu kurum ve kuruluşlarından olan alacakların tahsilinde gecikme ve takibat yapılması halinde de bu alacaklar için karşılık ayrılamaz.

Bizim de katıldığımız diğer görüşe göre; Devlet malları ve Belediyelerin malları haczedilemez. Bununla beraber, bu kurum ve kuruluşlar hakkında yasal takibat yapılmasını engelleyen herhangi bir hüküm bulunmamaktadır. Ayrıca Vergi Usul Kanunu'nun 323. maddesinde, kişiler değil alacakların nitelikleri sayılmıştır. Bu nedenle bu nitelikleri taşıyan alacaklar kimden olursa olsun aynı uygulamaya tabidir. VUK 323. maddesinde alacağın şüpheli hale gelmesinde kamu kesimi veya üçüncü kişiler olması arasında bir fark gözetilmemiştir. Dolayısıyla kamu kuruluşundan olan alacaklar için gerekli şartların varlığı halinde karşılık ayrılabilir.

#### IV. ŞÜPHELİ ALACAKLARIN MUHASEBELEŞTİRMESİ

Bilanço esasında defter tutan bir mükellefin XXXX tutarında alacağının şüpheli hale gelmiştir. Söz konusu alacak, alacağın şüpheli hale gelmesi için gereken tüm koşulları sağlamıştır. Şüpheli hale gelen alacakların muhasebe kayıtları şu şekilde olacaktır:

|                                        |      |
|----------------------------------------|------|
| _____ / _____                          |      |
| 128 ŞÜPHELİ TİCARİ ALACAKLAR           | XXXX |
| 121 ALACAK SENETLERİ                   | XXXX |
| _____ / _____                          |      |
| 654 KARŞILIK GİDERLERİ                 | XXXX |
| 129 ŞÜPHELİ TİCARİ ALACAKLAR KARŞILIĞI | XXXX |
| _____ / _____                          |      |
| _____ / _____                          |      |

690 DÖNEM KARI VEYA ZARARI XXXX

654 KARŞILIK GİDERLERİ XXXX

\_\_\_\_\_ / \_\_\_\_\_

Karşılık ayrılan alacakların kısmen veya tamamen tahsil edilmesi durumunda ise ilgili muhasebe kayıtları şu şekilde olacaktır:

\_\_\_\_\_ / \_\_\_\_\_

100 KASA (veya Diğer İlgili Hesaplar) XXXX

128 ŞÜPHELİ TİCARİ ALACAKLAR XXXX

\_\_\_\_\_ / \_\_\_\_\_

129 ŞÜPHELİ TİCARİ ALACAKLAR KARŞILIĞI XXXX

644 KONUSU KALMAYAN KARŞILIKLAR XXXX

\_\_\_\_\_ / \_\_\_\_\_

644 KONUSU KALMAYAN KARŞILIKLAR XXXX

690 DÖNEM KAR VEYA ZARARI XXXX

\_\_\_\_\_ / \_\_\_\_\_

Şüpheli alacağın tahsilinin imkansız hale gelmesi ve alacağın değersiz alacağa dönüşmesi durumunda ise yapılacak muhasebe kaydı şu şekilde olacaktır:

\_\_\_\_\_ / \_\_\_\_\_

129 ŞÜPHELİ TİCARİ ALACAK KARŞILIĞI XXXX

128 ŞÜPHELİ TİCARİ ALACAKLAR XXXX

\_\_\_\_\_ / \_\_\_\_\_

#### SONUÇ

Şüpheli alacak; tahsil edilmesi şüpheli hale gelen, fakat tahsil olanağı tamamen ortadan kalkmayan alacaklardır. Bu alacakların değerlendirme günü itibarıyla tahsil olanağı yoktur. Vergi Usul Kanunu'nun 323'üncü maddesine göre; ticari ve zira-i kazançla ilgili olan ve vadesi geldiği halde ödenmediği için dava veya icra safhasında bulunan veya protesto yoluyla yahut yazılı olarak bir defadan fazla istenildiği halde borçlusu tarafından ödenmemiş alacaklar şüpheli ticari alacak olarak değerlendirilecektir.

Ülkemizde gerek büyük gerek küçük hemen he-

men bütün mükellefler şüpheli alacak sorunuyla karşılaşmaktadır. Bu makalemizde bir çok mükellef için büyük bir sorun olan şüpheli alacak olayına değindik. Makalemizde şüpheli alacağın ne olduğunu, alacakların ne zaman şüpheli hale geldiğini, şüpheli hale gelmenin koşullarını, karşılaşılan özellikli durumları, ayrıntılı olarak anlattık. Makalemizin sonunda ise şüpheli alacak karşılığı ayrılmasına bir örnek verdik ve bu örneğin muhasebe kayıtlarını yaptık.

#### YARARLANILAN KAYNAKLAR

1- 213 Sayılı Vergi Usul Kanunu

2- 334 Seri Nolu Vergi Usul Kanunu Tebliği

3- Beyanname Düzenleme Kılavuzu, HUD Yayını, İstanbul, 2005

4- Denetim-1, HUD Yayını, İstanbul, 2004

5- YILMAZ; Kazım, "Değerleme", HUD Yayını, İstanbul, 1997

6- ÖZBALCI; Yılmaz, "Vergi Usul Kanunu Yorum ve Açıklamaları" Oluş Yayıncılık, Ankara, 1998

7- AYAZ; Garip, "Şüpheli Alacaklar" Vergi Dünyası Dergisi, Aralık 2001, sayı 244